

**ÜLIÕPILASTÕÖD ARENGUHÄLVETEGA LASTE
OMAVAHELISTEST SUHETEST**

E. Viitar

Omavahelised isiklikud suhted lastekollektiivis on ot-
sessed ja kaalukad mõjurid nii kollektiivi kui terviku emot-
sionaalsele mikrokliimale kui ka iga üksiku selle kollektiivi
liikme isiksuse arengule. Seetõttu on igati mõistetav, et
viimastel aastakümnetel on üldkooli õpilaste omavaheliste
suhetega seonduvatele probleemidele pühendatud palju kaalu-
kaid teaduslikke uurimusi. Ka erikooli õpilaste omavaheliste
suhete vastu on hakatud huvi tundma kogu Nõukogude Liidus,
sealhulgas ka Eesti NSV-s (lähemalt vt. Биртап 3.А., 1983).
Eestis on nimetatud probleemistikuga seotud eelkõige TRÜ eri-
pedagoogika kateedri endised (dots. V. Vääränen) ja praegu-
sed õppejõud (dots. T. Aunapuu, dots. E. Viitar, v-õp.
T. Puik) ning nende juhendamisel ka defektoloogiaosakonna
üliõpilased.

Käesolevas artiklis tehakse kokkuvõtte diplomitöödest,
milles on käsitletud hälbeliste laste omavahelisi suhteid
klassikollektiivis ja neid mõjutavad faktorid. Artikli ees-
märgiks on anda lühiülevaade nimetatud töödest, püüda süste-
matiseerida ja üldistada saadud tulemusi ning osutada võima-
likele uurimissuundadele töö jätkamiseks.

Analüüsides üliõpilaste diplomitöid (kokku 27 tööd) uu-
ritud kontingendi defekti seisukohalt, tuleb märkida, et lä-
biuuritud õpilaskontingent on küllaltki ulatuslik. Ülevaate
sellest annab järgmine tabel.

Katseisikute koosseis

Hälberühm	Poisse	Tüdrukuid	Kokku
Alamõistuslikud	781	448	1229
Pestusega lapsed	36	23	59
Nürmikud	159	114	273
Kurdid	58	40	98
Alakõnega lapsed	155	57	212
Nõrbikud	22	43	65
Käitumishälvetega	39	40	79
Üldkooli õpilased	197	209	406
Kokku	1447	974	2421

Õpilaste vanuserühmadest on vaatluse alla võetud põhiliselt abikooli vanemate klasside õpilased (10 tööd), tunduvalt vähem on uuritud vanemate klasside nürmikuid (3 tööd) ning ainult üksikuid töid on pühendatud alakõnega ja nägemishälvetega vanemate klasside õpilaste (1 töö), samuti käitumishälvetega tüdrukute (1 töö) ja poiste (1 töö) isiklike suhete tundmaõppimisele.

Erineva arenguhälbega algklassi õpilaste suhteid on uuritud suhteliselt vähem (abikooli algklassid - 4 tööd, vaimse arengu peetusega lapsed - 2 tööd, algklasside kõnehälvikud - 2, nürmikud 1 töö). Selline rõhuasetus erikoolide õpilaste omavaheliste suhete uurimisel, mis lähtub vanuselisest aspektist, on ilmselt tingitud sellest, et hälvikute tundmaõppimisel tuleb paratamatult arvestada neid üldisi printsiipe ja seaduspärasusi, mis on välja selgitatud normaalsete laste kohta. Üldkooli baasil on aga eriti intensiivselt uuritud just kesk- ja vanema astme õpilaste omavahelisi isiklikke suhteid ning neid mõjutavaid faktoreid, sest just selles vanuses omandab suhtlemine eakaaslastega, suhte tajumise ja hindamise oskus (suhte teadvustatus), väärtushinnangute iseärasused jne. erilise tähtsuse isiksuse kujunemisel. Üldkooli õpilaste suhete tundmaõppimiseks on välja töötatud ka uurimismeetodite kompleksid ja adekvaatsed tulemuste analüüsi meetodid.

Seega on defektoloogia seisukohalt suhteliselt uudse probleemi uurimise alustamine erikooli vanemate klasside õpilaste baasil täiesti ootuspärane ja õigustatud, sest see võimaldas kasutada kontrollitud adekvaatseid uurimismeetodeid ning võrrelda saadud tulemusi, selgitamaks defektist tulenevat arengu eripära. Edaspidi, lähtudes saadud uurimiskogemustest ning -tulemustest, hakati välja töötama ka algklassi õpilaste uurimiseks sobivaid meetodikaid (tegevustestid, nn. momentlõiked jne.) ning tundma õppima nooremate klasside õpilaste suhteid, väärtusorientatsiooni ning selle kujunemise iseärasusi.

Järgnevalt peatutakse uurimistulemustel hálberühmade kaupa.

Abikooli nooremate klasside õpilaste suhteid on uurinud E. Urgas (1979, juhendaja dots. J. Kõrgesaar), P. Kurapatkin (1980, juhendaja dots. T. Aunapuu), R. Zäuram (1981, juhendaja dots. E. Viitar) ja H. Matto (1983, juhendaja v-õp. T. Puik). Uuringute käigus töötati välja adek-

vaatne metoodika. Selgus, et sobivaks osutus tegevustest kaardi kinkimine ja individuaalne vestlus õpilastega, põhjendamaks valikut (Miks sa annad talle kaardi?; Mis sa arvad, kes sulle annab?; Miks sa nii arvad?; Kellele sa ei taha kaarti anda?, miks?). Uuringute tulemused on küllaltki huvitavad. Nii väärivad tähelepanu, et kuigi vastastikused positiivsed suhted ei ole püsivad (suhte püsivust uuriti samadel õpilastel 3 aasta jooksul), ilmnes tendents, mille järgi positiivsed suhete paarid on püsivamad kui tüdrukutel, samuti ilmnes, et püsivamate vastastikuste suhetega õpilaste õppeedukus on keskmiselt 0,6 palli kõrgem kui mittepüsivate vastastikuste valikutega õpilastel. Ootamatult püsivaks osutus õpilaste staatus, kuigi positiivsete ja negatiivsete valikute andjad võisid muutuda: 60 %-l õpilastest ei muutunud staatus 3 aasta vältel. Mida vanem oli klass, seda püsivam oli staatus. Ootusvalikute suund on sama staatusega õpilastele (52 %) või kõrgemale staatusgrupile (35 %), madalamale vaid 13 %. Põhjenduste hulgas on kõige olulisemal kohal õpi-
 edukusega seonduv, tüdrukute põhjendustes on väärtustatud ka välisus. Negatiivsete valikute põhjendustena tuuakse esile riiskust ja muid halbu käitumisharjumusi. Selgesti on tunda pedagoogi hinnangu omaksvõtmist, mis andis võimaluse suhteid mõningal määral parandada ja suunata. Huvipakkuv on E. Urgase katse seostada õpilaste staatust nende oskusega kasutada mitteverbaalseid suhtlemisvahendeid.

Abikooli vanemate klasside õpilaste suhteid on uurinud 10 üliõpilast, kelle diplomitöö tulemused täiendavad üksteist sedavõrd, et kokku moodustub üsnagi huvipakkuv tervik. Nii uuris R. Nilgo (1978, juhendaja dots. E. Viitar) staatuselise struktuuri iseärasusi, A. Saar (1981, juhendaja dots. E. Viitar) abikooli õpilaste suhtlemisringi ulatust ja väärtusorientatsiooni iseärasusi, M. Tamme (1979, juhendaja dots. V. Vääränen) suhtlemisrahuldatus astet ja seda mõjutavaid tegureid, M. Medar (1982, juhendaja dots. E. Viitar) õpetaja ja abikooli vanemate klasside õpilaste vahelisi suhteid ning võimalusi vanemas klassis õpetaja abil õpilaste suhteid mõjutada, H.-M. Seero (1983, juhendaja dots. E. Viitar) püüdis välja selgitada abikooli õpetajate teadmisi oma klassist kui sotsiaal-psühholoogilisest tervikust ning nende teadmiste vastavust klassi tegelikule suhete struktuurile, L. Leemets (1981, juhendaja dots. E. Viitar) ja R. Ööpik (1982, juhendaja dots. E. Viitar) uurisid sõpruse mõiste väljakujunemist

abikooli õpilastel ja võimalusi nimetatud mõiste efektiivs- maks kujundamiseks, A. Kurla (1975, juhendaja dots. J. Orn) leidis seose staatuse ja õpilase välimuse vahel, M. Toomast (1980, juhendaja dots. T. Aunapuu) ja M. Katkosilt (1986, ju- hendaja dots. T. Aunapuu) üritasid seostada abikooli õpilas- te staatust elulaadi ja õpilaste närvisüsteemi omadustega. Selgus, et tegevuslikult kõrge staatuse kujunemisel on V-VI klassis olulisim füüsiline jõud ("Teed midagi valesti, kohe annab tappa. Peab sõna kuulama"). VII-VIII klassis aga on füüsiline jõud sageli negatiivse valiku põhjenduseks. Emot- sionaalsete kriteeriumide põhjendused on V-VI klassis veel üldised ("on hea", "on sõber" jms.), vanemates klassides tuuakse esile üksikuid iseloomujooni (heatahtlik, abivalmis, lahke, sõbralik). Õpilaste intellektuaalsed võimed staatus- faktorina olulist rolli ei mängi: korrelatsioon staatuse ja intellektuaalse taseme vahel puudub kõigis klassides. Nii emotsionaalselt kui tegevuslikult eelistavad abikooli õpilas- sed oma kaaslaste seast neid, kellel erutuse ja pidurduse jõud on tasakaalus ja kellel on kõrgenenud liikuvusega när- viprotsessid. Närviprotsesside kõrgenenud liikuvus etendab seejuures suuremat osa tegevusliku staatuse määramisel. Kõr- genenud närvilisust ja psühhopaatilist iseloomu võib tähel- dada madalasse staatusgruppi kuuluvatel õpilastel. Staatus- gruppidel on olulisi erinevusi elulaadis. Kõrge staatusega õpilased käivad rohkem kinos ja teatris ning vaatavad enam telerit. Ka on kõrge staatusega õpilaste kodudes rohkem raa- matuid. Madala staatusega õpilaste kodudes on rohkem tüli- sid, huvitavaid külalisi käib seal vähem. Kõrge staatusega õpilaste vanemad huvituvad rohkem oma laste sõpradest, vest- levad tihti oma lastega ja ka vestlusteemade ring on laiem kui madala staatusega laste kodudes tavaks.

Debiilsete õpilaste omavaheliste suhete iseärasuste väljatoomiseks on enamikus diplomitöodes kasutatud samu uurimismeetodeid võrdlevalt nii abikooli kui ka üldkooli õpi- lastel (kontrollgrupis), uurimisgruppe on püütud võrdsustada nii arvulist, vanuselist kui soolist aspekti arvestades.

Debiilsete laste suhetest tunduvalt vähem on tegeldud arengupeatusega laste suhetega. J. Püvi (1986, juhendaja v-õp. T. Puik) uuris peetusega laste omavaheliste suhete iseärasusi ja neid mõjutavaid faktoreid, viimaste hulgas pöörati tähelepanu nii valikute põhjendamisele kui kodusele miljöole ja selle seosele omavaheliste suhetega. Koduse mil-

jõõ üle otsustamisel piirduti õpetaja hinnanguga. P. Rahe (1987, juhendaja v-õp. T. Puik) diplomitöös käsitleti lisaks kodu kui mõjuri uurimisele ka võimalusi parandada õpilaste staatust.

Raskete kõnehälvikut suhete iseärasuste väljaselgitamiseks tegid küllaltki põhjaliku uurimuse H. Klein (1981, juhendaja dots. E. Viitar) ja M. Ingi (1987, juhendaja dots. E. Viitar). Selgus, et raskete kõnehälvikut klassides on ülekaalus positiivsed suhted. Kõrgesse staatusesse kuuluvad headest kodustest oludest õpilased, kellel on suuremad eeldused ja suuremad huvid. Kõikides staatusgruppides on nii poisse kui tüdrukuid, seega eelistuse aluseks ei ole õpilase sugu. Kõigil kõrge staatusega õpilastel on kergem defekt ning nende õpiedukus ja käitumine on hea. Enamikul madalas staatuses olevail kõnehälvikul täheldati sügavat defekti. Suuremal osal neist on käitumine agressiivne. Enamikul madalas staatuses kõnehälvikutel on halb õpiedukus. Seega on staatuse determinantideks defekti sügavus, käitumine, õpiedukus, ka mitmed isiksuse omadused. Oma asendi tajumisel ja hindamisel on mõningaid raskusi, kuid üldiselt tajuvad kõrge staatusega õpilased paremini positiivseid suhteid, halvemini aga negatiivseid. Madalasse staatusesse kuuluvad õpilased on ilmselt valvsamad ja seetõttu tajuvad negatiivseid suhteid adekvaatsemalt kui positiivseid. Kuigi kõnehälvikutele nende klassid meeldivad (76 %), on enamusel parimad sõbrad väljastpoolt kooli. Sõprade puhul loetakse ideaalseks kui sõber on sõbraga ühevanune (40 %) ja samast soost. Sõber võib olla ka veidi vanem (34 %). Endast tublisti vanemad sõbrad on valinud nn. rasked õpilased. Jääb püsima kahtlus, et sellised vanemad sõbrad kasutavad kõnehälvikuid lihtsalt ära. Kõrgesse staatusesse kuuluvad õpilased vajavad suhtlemiseks endast vaimselt rikkamaid sõpru. Ennast kui sõpra hinnatakse kõrgelt. 80 % vastanuist ütleb, et nendega tahetakse sõbrustada. Kokkuvõttes on diplomandid märkinud, et sõpruse mõiste kujunemine on rasketel kõnehälvikutel seotud omavahealiste suhete ja väärtusorientatsiooni tasemega. Sõpruse mõiste kujuneb rasketel kõnehälvikutel samade seaduspärasuste järgi nagu üldkooli õpilastelgi, kuid aeglasemalt.

Mõningast lisa eeltoodule pakub J. Paavo diplomitöö (1986, juhendaja v-õp. T. Puik). Kirjeldatakse katset mõjutada õpilaste suhteid, kuid autor märgib, et mõjutamine ebaõnnestus, kuna aeg oli väga lühike (1 nädal) ja katset läbi-

viiv õpetaja ei saanud oma ülesannetega hakkama.

Nägemishälvetega laste omavahelistele suhetele on pühendatud K. Metsa diplomitöö (1982, juhendaja dots. T. Aunapuu). Selgus, et Tartu II EIK-s on suhteliselt suletud suhetering. 72 % valikutest antakse kooli, ainult 28 % tuttavatele väljapoole kooli. Sõbrad väljaspool kooli on enamuses õpilased, kuid vanemates klassides tõuseb tööliskoortest tuttavate hulk. Koolisisiselt moodustab peamise suhtlemisringi klass. Kõige rohkem valikuid väljapoole klassi annavad madala staatusega õpilased, kes otsivad sõpru eeskätt vanemate üldkooli õpilaste hulgast. Poistel mõjutab kõrgesse staatusesse kuulumist kõrgem intelligentsitase, tüdrukutel aga õpiedukus. Tüdrukute ja poiste omavahelised suhted on halvad, põhiline hulk negatiivseid valikuid antakse vastassugupoolele. Adekvaatselt tajutakse nende õpilaste suhtumist, keda peetakse enda jaoks oluliseks ja kellele antakse oma poolne valik. Oma asendit klassi suhetesüsteemis hinnatakse ebaadekvaatselt. Märkimist väärib, et sügavama nägemishälbega õpilased hindavad adekvaatselt oma kohta klassi suhetesüsteemis.

Nürmikute ja kurtide omavahelisi suhteid on uurinud 5 üliõpilast: T. Puik (1974, juhendaja dots. J. Orn), V. Kirsnel (1979, juhendaja dots. E. Viitar), E. Kabin (1980, juhendaja dots. E. Viitar), A. Kolk (1983, juhendaja dots. E. Viitar) ja T. Härmann (1986, juhendaja dots. E. Viitar). On välja töötatud adekvaatsed uurimismeetodid nii nürmikute koolieelikute kui erinevas vanuses õpilaste omavaheliste suhete väljaselgitamiseks. Sobivaimaks osutusid momentlõiked ja tegevustestid, millega kombineerub vaatlus. Suhete iseärasustest väärib märkimist, et pertseptsioonioskus on korrelatsiooniliselt defekti sügavusega: mida kergem kuulmiskahjustus, seda täpsemalt tajutakse suhteid, kusjuures adekvaatselt tajutakse nende õpilaste suhteid, kellele hindaja ise on andnud positiivse valiku. Staatust mõjutab õpilase kõne arenguaste, õpiedukus, intelligentsuse aste. Vanuse kasvades muutuvad suhted valivamaks, tunduvalt väheneb positiivsete valikute hulk. Sõpruse mõiste kujuneb küllaltki suurte raskustega: ka vanemates klassides segistatakse mõisteid "hea õpilane" ja "hea sõber". Negatiivselt mõjub mõiste kujunemisele asjaolu, et 12 õpinguaasta jooksul tutvuvad nürmikud 291 erineva mõistega, mis iseloomustavad inimest, kuid ainult 58 neist on sellised, mis läbivad vä-

hemalt 4 klassi ning seetõttu võivad sattuda aktiivsesse sõnavarasse, teised kas ununevad kohe või muutuvad segavaks ballastiks erinevate mõistete diferentseerimisel.

Kurtide õpilaste omavaheliste suhete uurimist alustas T. Puik 1974. a., mil valmis tema diplomitöö. Selles selgitati kurtide õpilaste mitteverbaalse suhtlemise adekvaatsustaste, samuti omavaheliste suhete tajumise adekvaatsust mõjutavad faktorid ja pedagoogide teadlikkus õpilaste suhetest. Eripedagoogika kateedri õppejuhuna on T. Puik jätkanud kurtide õpilaste omavaheliste suhete uurimist, kuid kuna käesolevas artiklis tehakse kokkuvõtte vaid diplomitöödest, siis jääb nimetatud uuringute resultaatide analüüs antud artikli käsitlusest välja.

Lõpuks peatume veel kahel õpilastevahelisi suhteid käsitleval diplomitööl. Nimelt on E. Rungi (1982, juhendaja dots. T. Aunapuu) uurinud Sindi Erikoolis nr. 35 õppivate raskestikasvatatavate vaimse arengu hälvetega noormeeste ja R. Visnapuu (1982, juhendaja dots. T. Aunapuu) Kaagvere Eri-kutsekoolis õppivate raskestikasvatatavate vaimse arengu hälvetega tütarlaste omavahelisi suhteid. Selgus, et selliseid õpilasi on nimetatud erikutsekoolides rohkesti. Kaagveres on alla keskmise intelligentsusastmega 60 % õpilastest, ülejäätutel on keskmine tase, üle keskmise ei olnud ainsatki tüdrukut; Sindis on alla keskmise intelligentsustasemega 56,5 % poistest. Mõlemas koolis domineerivad negatiivsed omavahelised suhted. Vastastikuseid positiivseid valikuid anti Kaagvere EKK-s vaid 14 %. Selgus ka, et raskestikasvatatavate õpilaste väärtusorientatsioon on esikohal riietusesemed, meelelahutuslikud ja passiivsed ajaveetmise vormid.

Kokkuvõtteks võib öelda, et hälbeliste laste omavahelised suhted arenevad üldiselt samade seaduspärasuste järgi kui normaalsetel lastel, kuid kõigil hälberühmadel on ühiseid erijooni. Nii tuleb nimetada suhete vähest teadvustamist, mis vanuse suurenedes küll paraneb, kuid ei saavuta normi taset isegi nendel hälvikutel, kellel on suhteliselt kõrgem intelligentsuse tase, sõpruse mõistet tuleb kõikidel hälvikutel spetsiaalselt kujundada. Kõikide hälberühmade omavahelised suhted on vähem püsivad kui normil, kuid kõikide hälvikute staatused on püsivamad kui normil. Hälberühmad omavahel on ootamatult sarnased, tunduvalt suuremad on rühmasisesed individuaalsed erinevused, mis sõltuvad nii iga lapse defekti

sügavusest kui ka õpetaja poolt saavutatust.

Kui püüda üldistada kõiki eelnimetatud 27 diplomitööd, siis võib väita, et ära on tehtud küllaltki oluline töö, uuritud on erinevaid hālberühmi (kokku 2421 katseisikut), vaatluse alla on võetud mitmeid omavaheliste suhetega seonduvaid probleeme ja aspekte. Kahjuks pole andnud olulisi tulemusi katsed parandada õpilaste omavahelisi suhteid, kuid see on ka loomulik, sest diplomandist üliõpilase praktilise töö kogemused on veel liiga väikesed, et juhendada pedagoogi, kes peaks vastavalt neile näpunäidetele hakkama oma klassi õpilaste isiklike suhteid seadma. Samas aga üliõpilane ei saa ka ise midagi teha, sest tal puudub oma klass, kus õpilaste individuaalseid iseärasusi hästi tundes võiks teoreetilisi teadmisi ellu rakendada, parandamaks õpilaste suhteid. Näib, et käesolevaks ajaks võime lugeda õpilaste isiklike suhete uurimise ammendatuks ja asuda koostöös üliõpilastega muude huvipakkuvate probleemide lahendamisele.

Kirjandus

- Härmann T. Koolieelikute ja 1. klassi nürnikute omavaheliste suhete struktuuri kujunemise dünaamika ja iseärasused: Diplomitöö. - Tartu, 1986. - 87 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Ingi M. Sõpruse mõiste kujunemisest algklasside kõnehälvikutel: Diplomitöö. - Tartu, 1987. - 73 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Kabin E. Sõpruse mõiste kujunemise iseärasusi 7.-12. klassi nürnikutel: Diplomitöö. - Tartu, 1980. - 91 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Katkosilt M. Abikooli vanemate klasside õpilaste staatuse sõltuvus elulaadist ja isiksuse omadustest: Diplomitöö - Tartu, 1986. - 77 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Kirsnel V. Nürnikute interpersonaalsed suhted väikestes gruppides: Diplomitöö. - Tartu, 1979. - 88 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Klein H. Sõprusmõiste kujunemine, areng ja seos omavaheliste suhete ning väärtusorientatsiooniga rasketel kõnehälvikutel: Diplomitöö. - Tartu, 1981. - 78 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)

- Kolk A. Võimalusi sõpruse mõiste kujundamiseks nürmikutel: Diplomitöö. - Tartu, 1983. - 75 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Kurla A. Välimuse osast õpilaste suhtlemises abi- ja normkoolis: Diplomitöö. - Tartu, 1979. - 73 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Kuropatkin P. Abikooli nooremate klasside õpilaste omavaheliste suhete püsivusest: Diplomitöö. - Tartu, 1980. - 101 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Leemets L. Sõpruse mõiste kujunemise iseärasusi abikooli 5.-8. klassi õpilastel: Diplomitöö. - Tartu, 1981. - 75 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Matto H. Katse mõjutada abikooli algklassi õpilaste omavahelisi suhteid: Diplomitöö. - Tartu, 1983. - 104 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Medar M. Pedagoogiline mõju erineva vanusega debiilsete õpilaste omavahelistele suhetele klassis: Diplomitöö. - Tartu, 1982. - 127 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Mets K. Nägemishälvetega laste interpersonaalne pertseptsioon ja seda mõjutavad tegurid: Diplomitöö. - Tartu, 1982. - 86 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Nilgo R. Interpersonaalne pertseptsioon abikooli vanemate klasside õpilastel: Diplomitöö. - Tartu, 1978. - 92 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Paavo I. II klassi kõnehälvikute omavahelisi suhteid mõjutavatest faktoritest: Diplomitöö. - Tartu, 1986. - 127 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Puik T. Interpersonaalse pertseptsiooni iseärasusi kurtidel õpilastel: Diplomitöö. - Tartu, 1974. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Püvi J. I tasandusklassi õpilaste omavahelisi suhteid mõjutavatest teguritest: Diplomitöö. - Tartu, 1986. - 118 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Rahe P. Vaimse arengu peetusega algklasside õpilaste omavaheliste suhete dünaamikast: Diplomitöö. - Tartu, 1987. - 87 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Rungi E. Sindi Erikutsekoolis nr. 35 õppivate vaimse arengu hälvetega noormeeste interpersonaalsetest suhetest: Diplomitöö. - Tartu, 1982. - 67 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)

- Saar A. Abikooli 7.-8. klassi õpilaste omavaheliste suhete tajumisest autosotsiomeetria põhjal: Diplomitöö. - Tartu, 1981. - 51 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Seero H.-M. Liidrirollid abikooli 7.-8. klassi õpilaskollektiivis: Diplomitöö. - Tartu, 1983. - 61 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Zäuram R. Sõpruse mõiste kujunemise iseärasusi abikooli algklasside õpilastel: Diplomitöö. - Tartu, 1981. - 88 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Tamme M. Abikooli vanemate klasside õpilaste omavaheliste suhete iseärasusi: Diplomitöö. - Tartu, 1979. - 94 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Toomast M. Abikooli vanemate klasside õpilaste omavaheliste suhete sõltuvus õpilaslikust elulaadist: Diplomitöö. - Tartu, 1980. - 71 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Urgas E. Mõnedest abikooli I klassi õpilaste suhtlemist mõjutavatest teguritest: Diplomitöö. - Tartu, 1978. - 60 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Visnapuu R. Kaagvere Erikutsekoolis õppivate vaimse arengu hälvetega tütarlaste interpersonaalsetest suhetest: Diplomitöö. - Tartu, 1982. - 81 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Õopik R. Abikooli õpilaste omavaheliste suhete ja sõpruse mõiste kujunemise iseärasusi: Diplomitöö. - Tartu 1982. - 60 lk. (Käsikiri TRÜ eripedagoogika kateedris.)
- Вийтар Э.А. Обзор результатов исследования межличностных взаимоотношений аномальных детей // Уч зап. Тарт. ун-та. 1983. - Вып. 636. - С. 34-51.

ОБЗОР РЕЗУЛЬТАТОВ СТУДЕНЧЕСКИХ РАБОТ О МЕЖЛИЧНОСТНЫХ
ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ АНОМАЛЬНЫХ ДЕТЕЙ

Э. Вийтар

Р е з ю м е

В данной статье дается обзор студенческих работ, в которых рассматривались личные взаимоотношения аномальных детей в коллективе и обуславливающие их факторы. Целью данной работы является обобщение и систематизация полученных результатов, а также определение целесообразных направлений дальнейшего исследования проблем межличностных взаимоотношений в коллективах аномальных учащихся.

На уровне дипломных работ студентами отделения дефектологии ТГУ изучены особенности статусной структуры и обуславливающие ее детерминанты, ценностной ориентации и механизмов интерперсональной перцепции 242I испытуемого с различными аномалиями развития. Таким образом, рассмотрены особенности межличностных взаимоотношений учащихся младших и старших классов вспомогательной школы, школ глухих и слабослышащих, школьников с задержкой психического развития и с общим недоразвитием речи, слабоумящих, а также воспитанников СПТУ для несовершеннолетних правонарушителей. В качестве контрольных групп привлекались учащиеся общеобразовательных школ (406 человек).

Полученные результаты позволили сделать некоторые выводы об общих закономерностях формирования межличностных отношений аномальных школьников и определить характер внутригрупповых различий, обуславливаемых спецификой дефекта испытуемого.